

Unieke beelden: de sneeuw verraaft de nachtelijke voedselzoektocht van de das, kriskras door het heggelandschap.

Het belang van de Veluwe landbouwenclaves

Het tot natuur omvormen van de landbouwenclaves op de Veluwe kan dramatische gevolgen hebben voor de biodiversiteit. Deze enclaves zijn agrarische gebieden, geheel door bos en heide omsloten. Natuurlijk mogen binnen het natuurgebied intensieve veehouderij, overbemesting, kunstmest en pesticiden geen plek

hebben, maar de vaak eeuwenoude enclaves zijn al vanuit de oudheid als voedselbronnen voor allerlei planten en dieren belangrijk voor de biodiversiteit van de Veluwe. De VNC heeft onlangs een brief gestuurd aan de provincie Gelderland, waarin wij oproepen te stoppen met de enclaves uit de landbouw te halen.

Foto: Valentijn te Plate

Menselijk gebruik door de eeuwen heen heeft de situatie op de Veluwe er niet beter op gemaakt. Hout, heideplaggen, vlees en botten van wild zijn eeuwenlang uit de bossen en heides gehaald en daarvoor is niets in de plaats teruggegeven aan de toch al arme bodem.

In perspectiefplaatsen

De Veluwe zou het grootste aaneengesloten natuurgebied van Europa zijn, maar daar valt behoorlijk wat op af te dingen. Niet alleen is het gebied kleiner dan bijvoorbeeld de Arden-

nen, de Schotse Hooglanden of de wilde natuur in Noorwegen; de Veluwe is bovendien zwaar versnipperd. Doorsneden door drie snelwegen en vier spoorwegen is van een aaneengesloten gebied allang niet meer te spreken. Vele toeristen verblijven er op campings, op glampings, in B&B's, in bungalowparken en in hotels en doorkruisen de natuur op paarden, fietsen, mountainbikes, huifkarren, brommers, scooters, motoren en touringcars. Al deze toeristische verplaatsingen hebben niet zelden hun eigen wegen en paden gekregen.

VERENIGING NEDERLANDS
CULTUURLANDSCHAP

De landbouwenclave Staverden rond Leuvenum.

Grenzeloosheid

Ook de geclaimde grenzeloosheid van de Veluwe is zeer betrekkelijk. Het gebied is immers aan alle kanten omsloten door dorpen en steden – 31 in totaal. Bovendien hebben alle wegen hiertussen een barrièrewerking tot gevolg. Daarnaast is de Veluwe omrasterd en opgesplitst met tussenrasters rond inliggende dorpen en particuliere eigendommen. Zo vormen zich, in tegenstelling tot die ‘grenzeloosheid’, juist steeds meer definitieve grenzen. Grenzen die bovendien almaar nauwsluitender worden wanneer deze dorpen en steden menen te moeten doorgroeien om de woningbehoefte van Nederland mee te helpen oplossen. Verbindingen tussen de Utrechtse Heuvelrug, het Horsterwold in Flevoland en het Montferland, Duitsland in, doen het wellicht goed op *artist’s impressions*, maar in de praktijk worden de achterlandverbindingen definitief doorgeknipt. Een veelgehoorde roep, ook op het provinciehuis, om verblijfsrecreatie uit de Veluwe naar de randen te verplaatsen toont eveneens aan dat men niet beseft wat nu eigenlijk de belangrijke stukken in het gebied zijn. Dat zijn namelijk de gradiëntovergangen, waar de Veluwe nog wel voor dekking zorgt, maar nauwelijks voor eten. Immers, aan de randen van de Veluwezoom zouden de meeste dieren willen zijn en is de flora ook het rijkst. Net zoals deze ooit was, en rond de landbouwenclaves hier en daar gelukkig nog is. Nu de laatste open ruimtes tussen steden en dorpen aan de randen van het gebied ‘dichtgemaakt’ worden met verblijfsrecreatie, wordt de Veluwe helemaal op slot gezet. Wat

Foto: Valentijn te Plate

eerder nodig is, is sanering van het aantal verblijfsrecreatiebedrijven, zeker daar waar sprake is van veel achterstallig onderhoud of verval. Ook dorpen in het Nationaal Landschap midden op de Veluwe, zoals Uddel en Elspeet, moeten beseffen dat alleen geringe uitbreidingen nog mogelijk zijn, en geen woningen voor mensen uit de rest van Nederland.

Biodiversiteit

De versnippering, doorsnijding en afbakening van de Veluwe dragen in negatieve zin bij aan de biodiversiteit in het gebied. Niet alleen hier, maar in heel Nederland en wereldwijd staat de biodiversiteit onder druk. Daarbij is het belangrijk te beseffen dat de grond op de Veluwe grotendeels bestaat uit zand en grind en dus arm is aan kalk en minera-

De das heeft het moeilijk op de Veluwe; hun aantal is de afgelopen 25 jaar bijna gehalveerd.

len. Menselijk gebruik door de eeuwen heen heeft de situatie in bossen en heidevelden er niet beter op gemaakt, integendeel. Hout, heideplaggen, vlees en botten van wild zijn eeuwenlang uit de bossen en heides gehaald en daarvoor is niets in de plaats teruggegeven aan de toch al arme bodem. Behalve dan zure regen en stikstof, waardoor de bodem ontkalkte en verzuurde en mineralen uitspoelden naar voor boom- en plantenwortels onbereikbare dieptes. Alleen de boeren hebben met stalmest en bekalking op hun percelen en aan de randen van de Veluwe iets positiefs voor de bodem teruggedaan. Ook al is dat later met kunstmest, pesticiden en drijfmest ontaard en contraproductief geworden.

Daarnaast helpt het onnatuurlijke bosbeheer ook niet bepaald mee. Het ene bos is immers slechts half natuurlijk, het andere multifunctioneel en weer een ander is een onversneden productiebos, terwijl ze allemaal gerekend worden tot het Gelders Natuurnetwerk. De staat van de biodiversiteit is er dusdanig erbarmelijk dat normale processen in de bodem worden gefrustreerd, doordat als gevolg van verzuring talrijke bodemorganismen (van schimmels tot bacteriën) en veel andere opruimers en ‘omzetters’ niet meer aanwezig zijn. Onderzoekers hebben ontdekt dat zangvogels op de Veluwe broze botten en poreuze eierschalen hebben. Daarom ook loopt er in de natuurgebieden van de Gemeente Ede een experiment met bodembekalking uit de lucht met behulp van helikopters.

Naast de zangvogels laat ook een toppredator als de das zien hoe ernstig de situatie inmiddels is. Sinds het bijvoeren van het wild (om begrijpelijke redenen) gestaakt is, zijn de burchten die waren ontstaan nabij de voederplekken gaandeweg in onbruik geraakt. Illustratief zijn de uitkomsten en conclusies van een recent onderzoek naar de dassenpopulatie op de Veluwe. Daaruit blijkt dat deze de afgelopen 25 jaar bijna gehalveerd is. Gebrek aan voedsel wordt daarbij genoemd als een van de voornaamste oorzaken, waarbij ook de afgenomen toegankelijkheid van weilanden door uitbreiding van de afrastering een belangrijke rol speelt. Dassen eten voor het overgrote deel bodemfauna, dus dit is ook slecht nieuws voor andere dieren die daarvan afhankelijk zijn, zoals egels, mollen en spitsmuizen.

Landbouwenclaves

De landbouwenclaves op de Veluwe zijn een onlosmakelijk onderdeel van de Veluwse natuur- en cultuurhistorie. Juist in deze enclaves kunnen vlinders, hommels, egels, dassen, reeën en herten zich te goed doen aan mineralen en kalk op de gronden die door boeren duizenden jaren bekakt en bemest zijn en met plaggen van de heide verrijkt zijn. Vergelijk dit met de schrale klapzandbossen waar weinig tot geen bodemleven voorkomt, en het is duidelijk waarom de dieren voor de enclaves kiezen. Sommige van deze landbouwenclaves zijn dan ook cultuurhistorische parels die een welkome afwisseling bieden aan de heide en bossen, en menige landbouwenclave is zelfs nog ouder dan

landgoed Staverden, Leuvenum, de Ginkel en Zuid-Ginkel.

Omvormen

De grote waarde van de landbouwenclaves op de schrale Veluwe moge dus duidelijk zijn. Deze enclaves uit het landbouwkundig gebruik halen en prijsgeven aan verwildering is dan ook niet wenselijk. Toch is dit wat al jaren gebeurt en nog steeds aan de orde van de dag is. De provincie Gelderland geeft weliswaar aan dat het omvormen van landbouwenclaves voor nieuwe natuur geen beleid of doel op zich is, maar feit is dat steeds meer enclaves hiervoor worden geofferd.

Planken Wambuis moest er als eerste aan geloven. Daar werden verwildering en begrazing de norm, waarbij zwijnen in de eerste paar jaar de bodemfauna hebben opgegeten en diepe kuilen in het landschap hebben achtergelaten met verlaten dassenburchten. Vervolgens Terlet van de gemeente Arnhem, waar het landschappelijk patroon is verwaterd, de enclaves zijn verdwenen en door Schotse hooglanders, paarden en schapen begraasd worden en toch aan alle kanten dichtgroeien. En zo wordt ook de Woeste Hoeve steeds kleiner. Ook bij Renkum is de enclave bij Hazeleger prijsgegeven aan verwildering met grazers. Het gebied bestaat nu hoofdzakelijk uit kruiskruid en het bos met berken rukt er op. Extra pijnlijk is dat het hier een luchtlandingsplek van Operatie Market Garden betreft en dat over een tijd niemand meer aan het landschap kan zien waarom op deze plek

destijds parachutisten gedropt zijn. En nu zouden ook vliegveld Deelen en de grote landbouwenclave van de gemeente Arnhem moeten wijken voor een onzekere verwilderingsnatuur. Volgens Defensie is akkerbouw op vliegvelden ongewenst, ‘want dat trekt vogels aan’. Veelzeggend is dat daarvoor in de plaats wel verwilderingsnatuur kan komen, die kennelijk geen vogels aantrekt. De voorbeelden van deze zorgwekkende ontwikkeling zijn dus legio, maar het bekendste recente geval betreft *Stichting GraanGeluk*. Hier wordt chemievrij, traditiegetrouw en biodiversiteitsrijk geboerd en bieden de vele houtwallen bestaansrecht aan duizenden planten- en diersoorten. Een bemoedigend project dat alles in zich heeft om in dit Nationaal Landschap invulling te geven aan de duizenden jaren oude gebruiksvorm die past bij de Veluwe. Maar in plaats van dat men dit belangrijke initiatief omarmt, dient GraanGeluk te wijken voor nieuw aan te planten bos of verwildering met grote grazers. Aan deze biotooptypen is op de Veluwe inmiddels geen gebrek, terwijl juist de bodemfauna en bloemrijke weides en akkers in de landbouwenclaves, omzoomd door houtwallen en andere landschapselementen, een lustoord voor flora en fauna zouden kunnen zijn, te midden van het versnipperde en ontregelde natuurgebied.

De landbouwenclaves, mits goed beheerd, zorgen dus juist voor biodiversiteit. Het uit het landbouwkundig gebruik halen van deze enclaves, waarbij ruige stalmest en bekalking

V.I.n.r. het kasteel Staverden, houtwallen zijn er te kust en te keur in de landbouwenclaves. Glasheldere houtwalbeek met gekartelde okerkleurige zandgolfjes op de bodem.

Foto: Valentijn te Plate

niet meer zullen plaatsvinden, zal onherroepelijk leiden tot verdere vershraling van de bodem, waarbij de in duizenden jaren opgebouwde teeltlaag verloren zal gaan. De geschiedenis lijkt zich hier te herhalen, want al in 2005 schreven wij in ons boek *Nederland weer mooi*: 'De landbouwenclaves op de Veluwe worden door beleidsambtenaren bovendien gezien als sta-in-de-weg bij de wensdroom om van de Veluwe één groot natuurgebied te maken.' Wat dat betreft is er in zestien jaar tijd dus weinig veranderd. De kwestie rondom GraanGeluk, tekenend voor niet-aflatende afbreuk van de Veluwse landbouwenclaves, was voor onze vereniging aanleiding tot het schrijven van een brief aan de provincie Gelderland. Hierin roepen wij de provincie op de trend landbouwenclaves tot natuur te laten verworden te stoppen, en opperen wij oplossingen om recht te doen aan de natuur- en cultuurhistorie op de Veluwe.

Oplossingen

De landbouwenclaves op de Veluwe lenen zich uitstekend voor prachtige cultuurlandschappen. Goede voorbeelden hiervan zijn te zien bij Staverden en Leuvenum van Natuurmonumenten en van Geldersch Landschap & Kasteelen. Hier zijn prachtige blauwgraslanden, houtwallen en grazige heitjes waar herten naar hartenlust kunnen grazen. En houtwalbeken met beekprikken, groene varenpluimen, overhangende vlierstruiken en elfenbankjes. Behalve dat ze cultuurhistorisch waardevol zijn, vormen deze enclaves dus ook een enorme bijdrage aan de biodiversiteit, en zijn ze bovendien wonderschoon.

Onze vereniging ziet mogelijkheden alle enclaves om te vormen tot kampenlandschappen of landgoedachtige omgevingen.

Veel van deze enclaves waren in het verleden ook al kampenlandschappen: met houtwallen omlijste kleinschalige akkerpercelen met bloemrijke weides langs de beken. Denk bij het beheer van de enclaves bijvoorbeeld aan bloemrijke graanakkers, die een thuis bieden aan patrijzen, kwartels en overwinterende of doortrekkende vogels. Of grazige weites tussen houtwallen, met pinksterbloemen langs de beekdalen. Richt deze enclaves kleinschalig in, bijvoorbeeld met houtwallen of boekweit- en graanakkertjes. Bied zo ruimte aan een vorm van landbouw die recht doet aan de biodiversiteit, de duurzaamheidseisen en de cultuurhistorie van een gebied dat de status Nationaal Landschap draagt. En uiteraard horen in dit 'grootste natuurgebied van Europa' geen bestrijdingsmiddelen, kunstmest, massa-veehouderij en overbemesting thuis. Net zo min overigens als bosbouw met exoten en harvester-machines en hun paden die om de twintig meter de bosbodem vernielen en de cultuurhistorie 'onleesbaar' maken.

Als de keuzes die de VNC voorstaat worden gemaakt, durven wij te beweren dat duizenden planten- en diersoorten hun plek binnen de enclaves zullen opeisen en dat deze zo meer zullen bijdragen aan de soortenrijkdom op de Veluwe dan wanneer ze tot natuur zouden verworden. Het gemis aan flora en fauna in dit uitgeputte, ontregelde en versnipperde gebied wordt zo grotendeels goedge maakt en verdere vershraling van de grond wordt voorkomen. Bovendien bieden de agrarisch beheerde landbouwenclaves de prachtige mogelijkheid dat streekproducten als Veluwebier en -brood, naast biologische zuivelproducten, gemeengoed worden. De provincie Gelderland heeft de opdracht voor het Gelders Natuurnetwerk zo'n 10.000

hectare nieuwe natuur te realiseren. Dat zou verklaren waarom steeds meer landbouwenclaves moeten wijken: door regelgeving van het Rijk worden natuur en landbouw zo strikt gescheiden dat op tot natuur verklaarde grond geen landbouw meer mag plaatsvinden.

Dat dit niet zo hoeft te zijn, bewijst de provincie Noord-Brabant, waar gebruik gemaakt wordt van het *Ondernemend Natuurnetwerk* (ONN). In het ONN wordt grond namelijk ingericht en beheerd met het oog op verbetering van de bodem, de biodiversiteit en het landschap. Agrarische activiteiten en landbouwkundig gebruik (met stalmest en het uitrijden van kalk) blijven dan mogelijk, maar kunstmest, drijfmest en pesticiden worden verboden. Bovendien hoeft de provincie hierbij minder subsidie te betalen voor de waardedaling van de grond dan wanneer deze tot natuur wordt 'afgevaardigd'.

Op deze manier houden boeren perspectief om ook in de toekomst landbouw te kunnen bedrijven op de Veluwe en wordt tegelijkertijd bijgedragen aan de biodiversiteit en het landschap. Als dat in Brabant kan, is het een kwestie van politieke wil en moet het dus ook in Gelderland kunnen.

Dit alles ten behoeve van de biodiversiteit, die belangrijker is dan wensdromen en beelden van ongereptheid, die met de huidige depositie, versnippering, houtproductie en recreatie ook tamelijk misplaatst zijn. Biodiversiteit is geen sectoraal maar een integraal belang dat, gezien de crisis waarin deze wereldwijd verkeert, de doorslag moet geven bij alle keuzes van de overheid.

Een bewerking van dit artikel verscheen ook in het tijdschrift Nieuwe Veluwe.

Die beestjes toch

Het is toch vreemd: te pas en te onpas hoor je mensen beweren dat wij deel uitmaken van de natuur, dat wij daar niet los van staan. Ik denk dan: noem dan eens een dier dat een paraplu opzet tegen de regen. Maar toen zag ik laatst een orang-oetan een groot blad op een steel boven zich houden tegen de regen. Nu hoor ik mensen denken: ja dat kan wel zijn, maar hij heeft niet zelf een paraplu gemaakt. En dat is ook zo. Maar waarom zou je een paraplu maken als er genoeg om je heen groeien, in de bomen en tussen de lianen?

Je hoort mensen zeggen dat niets menselijks dieren vreemd is. Anderzijds waarschuwen wetenschappers dat wij geen menselijke gedragingen op dieren moeten projecteren. Kennelijk bestaat er wel degelijk een scheidslijn tussen het menselijke en het dierlijke. Maar als we Darwin volgen, zijn wij mensen toch gewoon dieren; de aangeklede aap. De Partij voor de Dieren wil bij wet afdwingen dat dieren naar hun aard gehouden moeten worden, dus scharrelen, wroeten en grazen. Veel boeren zeggen juist de varkens in hun stallen zeer goed verzorgen; zo goed dat het warempel wel een luxe vakantieoord lijkt. Dieren humaan doden: is dat anders dan dierlijk doden?

Hij zag dat het goed was

Ik lees in de Bijbel over een paradijselijk oord waar de leeuw naast het lam ligt, en ik denk: eten ze dan allebei gras? Kennelijk had Hij de verkeerde bril op en had Hij het toch allemaal niet zo goed gemaakt. En zag Hij het verkeerd op de zevende dag, toen 'Hij zag dat het goed was'.

Tal van mensen verzuchten niemand meer te vertrouwen, behalve hun hond. Want die is altijd eerlijk en trouw. 'Dieren belazeren je niet. Die voeren geen oorlogen tegen elkaar.' In natuurfilms zie je wolven die na uren opjagen een bizon aan de grond trekken en levend beginnen op te eten. Of chimpansees die de aanval openen op laaglandgorilla's en baby's doodslaan. Ik huiver als ik beelden zie van 75 orka's die een blauwe vinvis na een jacht van uren uiteindelijk doden of alleen geïnteresseerd zijn in de tong van grijze walvis- en bultrugkalfjes; de rest laten ze wegzinken naar de diepte, waar tonnen vlees weggroten op de oceaانبodem.

Onwillekeurig moet ik denken aan een prairie vol dode bizons, enkel van huid en tong ontstaan door blanke kolonisten, de karkassen met tonnen vlees achterlatend voor de vliegen en hun maden.

Niks menselijks is hun vreemd en niks dierlijks is ons vreemd

'Ja, maar dieren hebben geen weet van hun naderende dood, hechten niet zo diep aan hun partner en hebben geen cultuur, geen beschaving. Wij mensen begraven onze dierbaren.' Toch heb ik een levende eekhoorn op de weg zien zitten bij zijn dode, net aangereden partner. Toen ik de dode eekhoorn maar meenam om te voorkomen dat zijn nog levende partner ook aangereden zou worden, volgde deze laatste mij eerst over de grond en later door de bomen. Ik heb daar in de berm naast het fietspad het levenloze lijfje weer op de grond gelegd, en prompt kwam het levende dier er weer bij zitten.

Als dassen overleden familieleden langs een weg vinden, slepen ze die zo goed en zo kwaad als het gaat terug naar hun burcht; kennelijk voelt het niet goed ze achter te laten. Ik zag olifanten rouwen bij het dode ingedroogde lijf van een kuddelid; jaren later kwamen ze nog steeds de botten betasten. Wat is beschaafd? Wat is instinct en intuïtie? En hoe druk je uitingen van genegenheid, liefde en gehechtheid uit?

Iets wat ik dieren nooit heb zien doen, is dat ze een ander dier doden om vervolgens zijn huid af te stropen en deze zelf aan te trekken tegen de kou. Ik heb dieren wel zien schuilen bij elkaar en om toerbeurt wind zien vangen hoog in de lucht, dat waren ganzen en kraanvogels. Ik heb kathedralen gezien, gebouwd door mensen die daar bij hun god schuilen tegen het kwaad. Gebouwen die alle tekenen dragen van angst voor de dood.

Maar kijk en luister eens hoe er in de media over natuur en dieren gepraat wordt: als in-de-weg-staande wezens. En altijd met dat aanmatigende toontje van 'de beestjes' en 'de diertjes'. Degenen die voor de natuur en de dieren opkomen, worden weggezet als een apart soort mensen: natuurliefhebbers, milieu-activisten of dierenbeschermers.

Zijn alle andere mensen dan natuurhaters, milieubedervers of dierenmishandelaars? Of hebben die dan geen mening over deze kwesties, en staan ze hier neutraal tegenover? Wanneer je hier op aarde geboren bent, en dat zijn wij (mensen en dieren) allemaal, dan is die aarde de moeder waaruit je geboren bent. Alle dieren, klein en groot, zijn dan onze broers en zussen. En dan bestaat er een lotsverbondenheid tussen ons en moeder aarde. Het is normaal dat je die moeder liefhebt, in actie komt als er lieden zijn die haar naar het leven staan, verminken, verkrachten en langzaam doden. Dan kom je automatisch op voor dieren en planten.

Het vak 'aardkunde'

Het wordt de hoogste tijd om een nieuw schoolvak in het leven te roepen en hiervan een verplicht vak te maken: 'aardkunde'. Een vak waarin onvoorwaardelijk respect voor de levende aarde wordt bijgebracht. Een vak dat je de rest van je school- en studietijd niet kunt laten vallen en waarin je geleerd wordt de aarde te beschermen, te onderhouden en op orde te hebben voor toekomstige reizigers op deze planeet.

Want wanneer je de natuur met het leven op de planeet niet in je hart gesloten hebt, ben je abnormaal, spoor je niet, sta je buiten de realiteit. Natuurliefhebber zijn we, als het goed is, allemaal. Dieren, of ze nou klein, groot, mooi, lelijk, giftig, bruut of lief zijn, ze zijn allemaal deel van het grote web; een web dat niet door ons gesponnen is en waarvan het ontrafelen ook niet aan ons is. Bescheidenheid siert ons meer dan misplaatste trots op onze 'beschaving'. Immers, is het ooit ergens op aarde voorgekomen dat er een eeuw lang vrede was; dat er geen sprake was van moorden, oorlogen en uitbuiting?

Ze leefden nog lang en gelukkig

Zullen we, net als in een sprookje, nog lang en gelukkig leven? Niet zolang we meer weten van snelle Ferrari's, voetbal en de beurs dan van de nachtegaal, en zolang we sneller de weg weten te vinden naar een casino dan naar een natuurgebied; laat dan dat 'lang en gelukkig' maar weg.

Jaap Dirkmaat, directeur.

Oud hout in houtwallen vormt de voedingsbodem voor vele paddenstoelen.

Foto's: Valentijn te Plate

Maatregelen voor biodiversiteit in de Maasheggen

De Maasheggen is het omvangrijkste heggenland- schap van Nederland. In dit landschap biedt een mozaïek van heggen, weides, drinkpoelen en oude knotbomen al eeuwen een veilige thuishaven aan een bijzondere verscheidenheid aan planten en dieren. De VNC zet zich in voor heggen in dit gebied, maar ook voor de andere elementen en maatregelen die de biodiversiteit bevorderen.

We lichten een paar voorbeelden uit van wat we al gedaan hebben en van wat we de komende maanden nog gaan doen. De meeste van deze maatregelen zijn onderdeel van de biodiversiteitssubsidie *Niet-productieve investeringen voor weide- en akker- vogels*. Daarnaast hebben we ook mooie bijdragen van het Donandi Tringa Fonds en het Prins Bernhard Cultuurfonds ontvangen, die ontvangen, die we inzetten bij een aantal van onderstaande projecten.

Heggen

Goed beheerde en gezonde heggen leveren een enorme impuls voor de biodiversiteit. Om hiervoor te zorgen gaan we verwaarloosde heggen, die in de loop der jaren door slecht

beheer uiteen zijn gevallen, herstellen door gaten met inheemse meidoorn in te planten. Zo wordt tot en met december van dit jaar 3 kilometer aan heg hersteld.

Daarnaast planten we ook nieuwe heggen aan. Deze nieuwe heggen zullen voornamelijk bestaan uit meidoorn zijn (tachtig procent), maar er zullen ook andere soorten struiken worden geplant; allemaal inheemse soorten. In december planten we 1 kilometer nieuwe struweelhaag aan.

Bloemenranden

We hebben dit jaar ruim twee hectare kruidenrijke bloemenranden ingezaaid. Niet alleen zien deze randen er, zodra ze in bloei staan,

bijzonder mooi uit; ze vormen ook een belangrijke en gezonde voedselbron voor de koeien die er grazen: een kruidenrijk 'menu' geeft de koeien een betere weerstand dan wanneer zij slechts één soort zouden eten, zoals het veelvoorkomende Engels raaigras. Dit concurrentiekrachtige raaigras in combinatie met de rijke kleigrond in het gebied is een belangrijke oorzaak van de snelle afname van kruidenrijkdom in de Maasheggen. Met onze kruidenrijke randen proberen wij die trend te doorbreken. Samen met Peter Verbeek van Bureau Natuurbalans hebben we een methode ontwikkeld die voor meer kruiden in een grasland zorgt. Doordat de grasstroken eerst gefreesd, vervolgens geploegd en daarna ingezaaid worden met een meerjarig kruidenmengsel, hebben de kruiden een goede kans om aan te slaan.

Overstaanders

Bomen horen onlosmakelijk bij en in de heggen langs de Maas. Zogenoemde overstaanders (vrijstaande bomen in een heg) komen nog op vele plekken in de Maasheggen voor. Ze zorgen voor schaduw, schuil- en broedplaatsen en voedsel en vervullen zo ze een belangrijke ecologische functie. Maar in de loop der jaren zijn ook vele van deze overstaanders verdwenen. Vanaf volgend jaar gaan we in heggen nieuwe bomen neerzetten die in de toekomst als overstaander of als knotboom kunnen worden beheerd.

Nestkasten

De ringmus is een beschermde inheemse vogel en een graaggeziene gast bij boerde-

rijen en in dorpen aan de randen van de Maasheggen. Met nestkasten op de juiste plekken hopen we meer ringmussen naar de Maasheggen te trekken. In totaal gaan we vijftig nestkasten ophangen aan boerderijgevels en in bomen.

Poelen en bijenheuvels

Naast bovengenoemde maatregelen werken we ook door aan ons vorig jaar gestarte poelenproject. Voor de kwetsbare en zeldzame kamsalamander herstellen we bestaande poelen in de Maasheggen en leggen we nieuwe poelen aan. Zo hebben we in 2020 al vijf poelen opgeknapt en dit jaar nog eens tien. In 2022 herstellen we de laatste dertien.

De aanleg van nieuwe poelen heeft helaas vertraging opgelopen. In juni 2021 hebben we al een vergunning voor de aanleg van de poelen aangevraagd, maar die is op het moment dat we dit schrijven nog steeds niet vergund. Het verbaast ons dat een overheidsinstantie over een ogenschijnlijk eenvoudige ingreep als het graven van een poel na een half jaar nog niet kan zeggen of dit mag. Het begin van de aanleg hebben we daarom noodgedwongen moeten doorschuiven naar 2022. In totaal gaan we 35 nieuwe poelen graven.

De VNC heeft inmiddels 15 poelen opgeknapt.

Bijenheuvels

Ten slotte gaan we nog zogenoemde bijenheuvels aanleggen. Deze maatregel, bedoeld voor de noodlijdende solitaire bijen, hebben we samen met bijenexperts bedacht. De bijenheuvels maken we door grond te stapelen en daarna aan één kant strak af te snijden. De opstaande kant is dan geschikt voor solitaire bijen om in te nestelen.

Voor de bijenheuvels maken we gebruik van de grond die we voor de poelen uitgraven. Maar nu we de aanleg van de poelen naar volgend jaar moeten doorschuiven, lopen

helaas ook de bijenheuvels vertraging op. Niettemin vindt ook deze maatregel vanaf 2022 plaats en komen de bijenheuvels op circa honderd locaties in de Maasheggen.

Ars Donandi + Tringa fonds

Naast de recente mooie bijdragen van Het Ars Donandi & Tringa Fonds hebben we in het verleden al vaker steun ontvangen, onder meer met een donatie voor ons project Knotbrigade.

Maasheggen-informatieborden geplaatst

Recent zijn informatieborden – à la ANWB – geplaatst langs toegangswegen naar het Maasheggen-gebied. Deze grote borden langs provinciale en gemeentelijke wegen markeren de toegang tot de Maasheggen, die sinds 2018 de status dragen van UNESCO-biosfeergebied. Die status kreeg het gebied na een succesvolle campagne die de VNC hiervoor samen met de gemeente Boxmeer was gestart.

VNC heeft de procedure voor UNESCO-erkenning kunnen starten dankzij een extra bijdrage van 1,3 miljoen euro van de Nationale PostcodeLoterij in 2016. In de aanvraag hebben we toen al onze uitdrukkelijke wens uitgesproken dat er dit soort herkenbare bruine 'ANWB-borden' zouden komen. In de daaropvolgende jaren zijn we betrokken gebleven om erop toe te zien dat ze er ook echt kwamen.

Ook heeft de VNC input geleverd voor het ontwerp, waarin onder meer het kenmerkende heggenpatroon, karakteristieke knotwilgen en verschillende dieren die in de Maasheggen leven (waaronder de das) te zien zijn. De VNC is verheugd dat de borden er nu staan. Het bijzondere eeuwenoude cultuurlandschap van de Maasheggen is nu hopelijk voor nog meer mensen zichtbaar en vindbaar geworden.

Terugblik excursies project Wilde appel en peer

In het kader van haar project *Wilde appel en wilde peer in Gelderland: actie voor beheer* heeft de VNC in september en oktober 2021 vijf excursies georganiseerd. Slechts een zeer klein percentage van de bomen en struiken in Nederland is nog oorspronkelijk inheems.

In dit project inventariseren we de nog resterende groeiplaatsen van de wilde appel, de wilde peer en andere wilde bomen en struiken. Kennis over beheer wordt gedeeld en uiteindelijk worden de huidige populaties versterkt door aanplant van nieuwe wilde appels en peren op geschikte locaties.

De excursies vonden plaats op verschillende plekken in Gelderland waar nog wilde appel, peer of andere wilde bomen of struiken voorkomen, zoals bij Winterswijk, Neerijnen, Otterlo en het Veluwe Speulder- en Sprielderbos. Onder leiding van Bert Maes en René van Loon, experts op het gebied van wilde bomen en struiken, hebben we samen met terreinbeheerders deze plekken bezocht en met hen kennis gedeeld over inventarisatie, soortenherkenning, problematiek rondom bedreigde populaties en adequaat beheer. Dankzij de enthousiaste deelnemers en de levendige discussies die ontstonden, kijken we met genoegen terug op de excursies.

Foto's: Peter Ceelen

Rectificatie

In de vorige *landschappelijk* is in het productieproces per abuis de naam van de fotograaf Koos Dansen bij de foto van de oeverzwaluwen weggevalen. Wij danken Koos Dansen dat hij de foto belangeloos aan de VNC ter beschikking heeft gesteld.

Kerstactie 2021

Over enkele dagen ontvangt u post over onze Kerstactie 2021. We vragen u deze keer om een bijdrage voor de veiligheid en zichtbaarheid van onze groenploeg. Bijvoorbeeld zogenaamde 'actieborden', waarmee onze machines veilig kunnen werken langs wegen. En natuurlijk veilige werkkleding, die we door gebruik regelmatig moeten vervangen, zoals zaagbroeken en veiligheidsschoenen. Wij hopen dat u ons hierbij wilt

Landschapsmuseum gesloten

Sinds 1 november 2021 is het Landschapsmuseum in Beek-ubbbergen weer gesloten voor de winterperiode. In de tussentijd gaan onze restaurateurs weer aan de slag met de gebouwen uit de miniatuurlandschappen, zodat alles er weer tiptop uitziet als het museum volgend voorjaar weer open gaat. We danken alle bezoekers die ons dit jaar hebben bezocht en hopen u vanaf 1 april 2022 weer te verwelkomen.

Wij worden gesteund door

vereniging NEDERLANDS CULTUURLANDSCHAP
Landschapsmuseum